

ROS-ENSK
Lotta Nyman
010-240 51 13
lotta.nyman@msb.se

Information om försvar och krisberedskap till högstadiе- och gymnasieelever

Redovisning av uppdrag

(Fö2011/376/SSK, 2011-03-03)

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning	3
2. Inledning	4
2.1 Begrepp	5
3. Tidigare relaterade uppdrag	6
3.1 Samhällets säkerhet – ett försök i gymnasieskolan	6
3.2 SPF:s förslag till inriktning för information till allmänheten om säkerhetspolitik, försvarspolitik, krisberedskap och skydd mot olyckor7	
4. Grund- och gymnasieskolans styrdokument	7
4.1 MSB:s remissarbete inför grundskole- och gymnasiereformen7	
4.2 Nuvarande skrivningar i kurs- och ämnesplaner	8
4.3 Synpunkter från lärare	9
5. Befintliga metoder och material.....	10
5.1 MSB:s metoder och material	10
5.1.1 MSB:s inriktning för arbete med barn och unga inom skolan	10
5.1.2 MSB:s utbildningsmaterial.....	11
5.1.3 Övrigt informationsmaterial.....	13
5.1.4 Fortbildning.....	15
5.2 Övriga aktörers metoder och material	15
5.2.1 Civilförsvarsförbundet	15
5.2.2 Energimyndigheten.....	16
5.2.3 Folk och Försvar.....	17
5.2.4 Försvarsmakten.....	17
5.2.5 Rekryteringsmyndigheten	18
5.2.6 Utrikespolitiska institutet	19
5.2.7 Övriga tillfrågade myndigheter	19
5.3 Målgruppen unga.....	20
6. Förslag till utformning av informationsmaterial till målgruppen21	
6.1 Effekter av skrivningar i skolans styrdokument.....	21
6.2 Effekter av ökade resurser.....	22
7. Metoder och material 1 januari 2012	24
7.1 MSB.....	24
7.2 Övriga myndigheter och organisationer	25
Referenser	26
Bilaga 1: Skolverkets underlag: <i>Försvar och krisberedskap - kopplingar till innehåll i nya kurs- och ämnesplaner för grund- och gymnasieskolan.</i>	

1. Sammanfattning

Behovet av kunskapshöjande åtgärder till allmänheten när det gäller försvar och krisberedskap har analyserats och beskrivits i flera olika sammanhang. En återkommande synpunkt är att en särskild satsning bör göras inom skolan, främst riktad till högstadiet och gymnasiet.

MSB har fått regeringens uppdrag att, efter samråd med Statens skolverk (Skolverket) och andra berörda myndigheter, genomföra en analys av vilka möjligheter som finns att förbättra informationen om försvar och krisberedskap till högstadie- och gymnasieelever samt lämna förslag till hur informationsverksamheten kan utformas.

Skolan möjliggör, särskilt i sin obligatoriska form, informations-spridning och kunskapsförmedling med nationell räckvidd. Genom skolan når vi målgrupperna barn och unga samt lärare som är centrala i målsättningen att öka den enskildes kunskaper och förmåga. Skolan ger även möjlighet till en progress och kontinuitet av kunskapsutvecklingen genom de olika stadierna. Indirekt nås även föräldrar och andra anhöriga.

MSB bedömer att det är fler faktorer än tillgången till metoder och material som är styrande för möjligheten att nå en generell kunskapshöjande effekt hos målgruppen. Faktorer som styr att lärarna och eleverna faktiskt använder materialen är minst lika viktiga. För att förbättra informationen om samhällets och den enskildes säkerhet till högstadie- och gymnasieelever, gör MSB bedömningen att det finns två olika vägar att gå beroende på vilken ambitionsnivå och effekt som eftersträvas:

1. Effekter av skrivningar i skolans styrdokument - Ju tydligare och mer specifika skrivningar i frågor som rör samhällets och den enskildes säkerhet i skolans kurs- och ämnesplaner, desto större möjlighet att lärarna undervisar eleverna inom området och därmed når en nationell kunskapshöjande effekt bland unga.
2. Effekter av ökade resurser - Utifrån nuvarande skrivningar i skolans kurs- och ämnesplaner, skulle ökade resurser till informationsarbetet gentemot skolan möjliggöra en bredare satsning i syfte att nå en större kunskapshöjande effekt med nationell räckvidd. Exempelvis finns ett behov av fortbildning för lärare, anpassade utbildningspaket till yrkesföreberedande program och till elever med olika typer av funktionsnedsättningar samt ett behov av utökade marknadsföringsinsatser.

Skolverket delar inte MSB:s bedömning, utan menar att ämnes- och kursplanerna redan i nuläget är tillräckligt tydliga och specifika för att möjliggöra undervisning om försvar och krisberedskap.

Baserat på val av ambitionsnivå enligt beskrivningen ovan, krävs en fördjupad behovsanalys av material och metoder liksom analys av resursbehov för utveckling och genomförande.

MSB avser att fortsätta sitt pågående arbete riktat till barn och unga inom skolan. Den 1 januari 2012, kommer det att finnas ett flertal metoder och material tillgängliga, varav flera revideras och utvecklas under 2011, på www.msb.se/skola.

2. Inledning

I ett flertal skrivelser¹ har regeringen lyft fram behovet av utveckling av information om försvar och krisberedskap såväl till den breda allmänheten som till särskilda målgrupper. En väl fungerande krisberedskap kräver medvetenhet om det personliga ansvaret och kunskap på alla nivåer om hur man agerar i en händelse av olycka eller kris.

Ett av MSB:s särskilda uppdrag² är att tillsammans med andra berörda aktörer verka för att skapa en sammanhållen information om skydd mot olyckor, krisberedskap och totalförsvar samt om säkerhetspolitik.

Regeringen gav den 3 mars 2011 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i uppdrag³ att, efter samråd med Statens skolverk och andra berörda myndigheter, genomföra en analys av vilka möjligheter som finns att förbättra informationen om försvar och krisberedskap till högstadie- och gymnasieelever. Med utgångspunkt i analysen ska MSB lämna förslag till hur informationsverksamhet om försvar och krisberedskap i högstadie- och gymnasieskolor kan utformas. I uppdraget ingår även att MSB ska utveckla metoder och material för sådan informationsverksamhet. I uppdraget anges att metoderna och materialen ska kunna användas såväl inom ramen för ordinarie undervisning som vid mer specifika informationsaktiviteter.

MSB har haft särskilt samråd med Skolverkets gymnasieenhet och förskole- och grundskoleenhet. Synpunkter har också inhämtats från bland annat Försvarsmakten och Rekryteringsmyndigheten. Informationsrådet⁴ som

¹ Prop. 2009/10:160, Prop. 2010/11:1, SOU 2010:86, SOU 2009:63, Prop. 2007/08:92, Prop.2011/12:1

² SFS 2008:1002, 15 §

³ Fö 2011/376/SSK

⁴ Informationsrådet består av representanter från Försvarshögskolan, Försvarsmakten, Folk och Försvar, Skolverket, Utrikespolitiska institutet, Civilförsvarsförbundet, Rekryteringsmyndigheten, Föreningen för lärare i samhällskunskap och MSB.

sammankallas av MSB har varit ett forum för dialog och förankring inom ramen för uppdraget. Inom ramen för uppdraget har även synpunkter inhämtats från en grupp högstadie- och gymnasielärare.

I rapporten redovisas inledningsvis tidigare relaterade uppdrag inom området. Vidare redogörs för skrivningar i grund- och gymnasieskolans styrdokument, MSB:s remissarbete samt underlag från Skolverket. Därefter redogörs för befintliga metoder och material som tillhandahålls av MSB och andra myndigheter och organisationer samt pågående utvecklingsarbete inom området. Slutligen redovisas förslag på hur informationsverksamheten till aktuella målgrupper kan förbättras, samt vilka metoder och material som kommer att finnas tillgängliga för högstadie- och gymnasieelever 1 januari 2012.

2.1 Begrepp

MSB har regeringens uppdrag⁵ att informera allmänheten om skydd mot olyckor, krisberedskap och totalförsvaret samt om säkerhetspolitik.

Med utgångspunkt från instruktionen bedriver MSB ett brett arbete gentemot elever och lärare i för-, grund- och gymnasieskolan. MSB ser skolan som en prioriterad plattform för att nå en så bred kunskapsförhöjande effekt i samhället som möjligt.

I myndighetens inriktning för arbete med barn och unga inom skolan och utbildningsmaterial till skolan används *samhällets och den enskildes säkerhet* som ett samlande begrepp eller tema för de kunskapsområden som beskrivs i MSB:s instruktion. Utbildningsmaterialet består av ett antal delområden under detta samlingsbegrepp varav Försvaret och krisberedskap utgör ett (se avsnitt 5.1.2).

Begreppet används också i våra yttranden 2010 till Skolverket gällande reformerna i grund- och gymnasieskolan. Utgångspunkten är att *Samhällets och den enskildes säkerhet* omfattar hela hotskalan, det vill säga från vardagens olyckor till den yttersta av kriser – kriget – samt säkerhetspolitik. Begreppet lyfter också särskilt fram individperspektivet med anledning av den inriktning som regeringen tydligt har angett i ett flertal olika skrivningar, exempelvis i budgetpropositionen för 2012⁶. Utgiftsområde 6 *Försvaret och samhällets krisberedskap* beskriver hela hotskalan och regeringen lyfter här

⁵ Förordning, 2008:1002 med instruktion för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

⁶ Prop. 2011/12:1

särskilt fram behovet av att utveckla informationen om samhällets säkerhet för att skapa förtroende för offentliga aktörers förmåga och bidra till att den enskildes förmåga att agera stärks utifrån ett ansvarsperspektiv.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang tolkar MSB innebörden i *Försvar och krisberedskap* som omfattande hela hotskalan, med inriktning på den enskildes roll, ansvar och förmåga.

3. Tidigare relaterade uppdrag

Tidigare regeringsuppdrag har efterfrågat liknande underlag om utveckling av kunskapshöjande information om samhällets och den enskildes säkerhet till unga inom skolan. Här redogörs för två rapporter som lyfter fram vikten av fortsatta satsningar inom skolan.

3.1 Samhällets säkerhet – ett försök i gymnasieskolan

Regeringen gav i september 2006 Krisberedskapsmyndigheten uppdraget att tillsammans med Statens räddningsverk, Styrelsen för psykologiskt försvar och Försvarsmakten att genomföra en försöksverksamhet i gymnasieskolan. Syftet var att ta fram metoder för att sprida information om samhällets säkerhetsarbete och den enskildes förmåga till självskydd. Fyra delområden/teman identifierades: olycksskydd, krisberedskap, Sveriges försvar och Sverige i världen.

Utvärderingen av försöket visade att så väl personal som elever uppskattade försöksverksamheten och fann ämnesområdet både angeläget och intressant. Skolledning och lärare i försöksskolorna ansåg att det fanns ett behov av utbildning i samhällets säkerhet i gymnasieskolan och att det utbildningspaket som projektet erbjöd motsvarade detta behov.

Skolorna såg dock problem med att införa ämnet *samhällets säkerhet* i undervisningen. Inte minst eftersom många externa aktörer är angelägna att få in just sina frågor i skolan och lärarna har svårt att hinna med undervisning som går utanför ämnes- och kursplaner. Lärarna ansåg dock att ämnet var viktigt och att en förankring hos skolledning samt engagemang och intresse bland kollegor har stor betydelse för möjligheterna att föra in ämnet i större skala.

Arbetsgruppens förslag var att ämnesområdet *samhällets säkerhet* skulle lyftas in i samhällskunskapsämnet och att både lärare och skolledning fick utbildning i ämnet.

3.2 SPF:s förslag till inriktning för information till allmänheten om säkerhetspolitik, försvarspolitik, krisberedskap och skydd mot olyckor

Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) fick av regeringen 2006 ett uppdrag att utarbeta en övergripande inriktning för information till allmänheten om säkerhetspolitik, försvarspolitik, krisberedskap och skydd mot olyckor.

I uppdragsredovisningen betonade SPF vikten av att *Samhällets säkerhet* görs obligatoriskt i skolan. SPF pekade även på behovet av att utveckla ett läromedelspaket som lärare kan använda i sin undervisning.

SPF ansåg vidare att en fortsatt satsning bör ske på den skolinformation som redan producerades, var för sig och tillsammans i de olika myndigheternas och organisationernas regi. Särskilt fokus ansågs viktigt att läggas på högstadie- och gymnasieskolan.

4. Grund- och gymnasieskolans styrdokument

I detta kapitel redogörs för MSB:s remissarbete inför den nya grundskole- och gymnasiereformen. Vidare redogörs för hur ämnesområdet *samhällets och den enskildes säkerhet* återfinns i de nya kurs- och ämnesplanerna för grundskolan och gymnasiet samt för synpunkter som inhämtats från lärare.

4.1 MSB:s remissarbete inför grundskole- och gymnasiereformen

Under 2010 deltog MSB som remissinstans i Skolverkets arbete med Gy 2011 samt Skola 2011. MSB lämnade ett tämligen omfattande underlag med synpunkter på innehåll i kurs- och ämnesplaner samt på läroplaner. MSB:s uppfattning var att ämnesområdet *samhällets och den enskildes säkerhet* bör lyftas in i ämnes- och kursplaner för samhällskunskapen. Området bör innefatta samhällets och den enskildes säkerhet, risker och hot, skydd och beredskap samt roller och ansvar. Området bör omfatta hela hotskalan, det vill säga förmågan att förebygga och hantera så väl vardagens olyckor som kriser.

MSB ansåg bland annat att kunskap om samhällets och den enskildes säkerhet även bör ingå i ett flertal både högskoleförberedande samt yrkesförberedande program liksom i vissa av grundskolans kursplaner. Exempelvis bör grundläggande kunskaper i brandskydd och hur man ska agera i händelse av

brand ingå i ämnesplanerna för Hotell samt Turism i Hotell- och turismprogrammet. I grundskolan bör det exempelvis vara ett kunskapskrav redan från årskurs tre att eleverna ska kunna ge exempel på risker i sin omgivning, hur man kan minimera dessa och hur man agerar om en olycka inträffar.

4.2 Nuvarande skrivningar i kurs- och ämnesplaner

MSB har inom ramen för detta regeringsuppdrag bett Skolverket att lämna en övergripande redogörelse för hur ämnesområdet *Försvar och krisberedskap* kan komma in i skolundervisningen med stöd av skrivningar i nu gällande kurs- och ämnesplaner.

Noteras bör att varken begreppen *försvar*, *krisberedskap* eller *samhällets och den enskildes säkerhet* förekommer i de nya kurs- och ämnesplanerna. Skolverket liksom MSB anser dock att det finns goda möjligheter att lyfta in relevanta frågeställningar när eleverna arbetar med olika samhällsfrågor.

Eftersom exempelvis krisberedskap berör samhällets säkerhet ur olika aspekter, bland annat befolkningens liv och hälsa, samhällets funktionalitet och förmåga att upprätthålla demokrati, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter finns det flera beröringspunkter med främst samhällskunskap och historia, men även i gymnasieskolans karaktärsämnen som geografi liksom olika yrkesämnen.

Hur undervisningen utformas och vad som belyses utifrån skrivningarna under rubriken *Centralt innehåll* i kurs- och ämnesplaner avgörs till stor del av läraren tillsammans med eleverna. Formuleringarna i anslutning till det centrala innehållet är exempel, vilket innebär att frågor om Sveriges försvar och krisberedskap kan tas upp i undervisningen om det passar i sammanhanget. Kunskapskraven ger också utrymme för en viss valfrihet.

Som exempel på formuleringar i kurs- och ämnesplaner med koppling till området *försvar och krisberedskap/samhällets och den enskildes säkerhet*, kan här nämnas ämnet geografi för årskurs 7-9 där följande formulering återfinns under rubriken *Centralt innehåll*:

- Sårbara platser och naturgivna risker och hot, till exempel översvämningar, torka och jordbävningar, och vilka konsekvenser det får för naturlandskapet.
- På vilket sätt sårbara platser kan identifieras och hur individer, grupper och samhällen kan förebygga risker.
- Intressekonflikter om naturresurser, till exempel om tillgång till vatten och mark.

I kursen Geografi 1, 100 p, som är obligatorisk för elever som läser samhällsprogrammet med samhällsvetenskaplig inriktning samt Naturprogrammet, med inriktning natur och samhälle, återfinns följande formulering under rubriken *Centralt innehåll*:

- Jordens naturgeografiska och geologiska, byggnad, utveckling och förändring över tid och rum . (- -) Analys av naturliga hot, risker och samhällets sårbarhet.

En mer detaljerad redogörelse för skrivningar i kurs- och läroplaner som Skolverket anser skulle kunna kopplas till området försvar och krisberedskap, återfinns i bilaga 1 *Försvar och krisberedskap – kopplingar till innehåll i nya kurs- och ämnesplaner för grund- och gymnasieskolan*.

4.3 Synpunkter från lärare

MSB har till en mindre referensgrupp⁷ med högstadielärare ställt frågan hur de tolkar de nya kurs- och ämnesplanerna och möjligheten att koppla området samhället och den enskildes säkerhet till skrivningarna. Högstadielärarna uppgav att det inte är självklart att de med hänvisning till styrdokumenterna kommer att ta upp frågor som rör exempelvis Sveriges försvar eller krisberedskap. Däremot är det sannolikt att de kommer ta upp specifika händelser som just inträffat i omvärlden. Här nämner de som exempel terrordåden i Norge sommaren 2011. Hur den svenska beredskapen ser ut mot olika hot och risker är däremot inget som berörs i ett sådant sammanhang, enligt högstadielärarna.

Motsvarande fråga har ställts till ett par gymnasielärare som också ingår i en mindre referensgrupp⁸. En lärare i samhällskunskap anser att även om det finns formuleringar i syftetexten för ämnesplanen samhällskunskap, så har det ändå blivit svårare att få in frågorna. Anledningen är det nya betygssystemet som tydligare är kopplat till det centrala innehållet samt att fler mål tillkommit utan att lektionstimmar blivit fler.

⁷ Referensgruppsmöte med högstadielärare, 2011-10-05

⁸ Mailväxling med referensgruppen gymnasielärare, under oktober 2011.

5. Befintliga metoder och material

I detta kapitel beskrivs MSB:s arbete med kunskapsförmedling och kommunikation till målgrupperna, befintliga metoder och utbildningsmaterial samt andra myndigheters och organisationers motsvarande arbete.

5.1 MSB:s metoder och material

MSB har sedan bildandet av myndigheten, januari 2009, arbetat målmedvetet med att utveckla kommunikation och kunskapsförmedling till den enskilde och har lagt stor vikt vid skolan som arena för att nå barn och unga. En inriktning⁹ för MSB:s arbete med barn och unga inom skolan har tagits fram, där myndighetens grundläggande strategier beskrivs.

5.1.1 MSB:s inriktning för arbete med barn och unga inom skolan

I MSB:s uppdrag ingår att stärka den enskilda människans förmåga att förebygga och hantera olyckor och kriser. Skolan möjliggör informationsspridning och kunskapsförmedling med nationell räckvidd. Genom skolan når vi inte bara barn och unga samt lärare, utan även indirekt föräldrar och andra anhöriga. Skolan ger även möjlighet till en progress och kontinuitet i elevernas kunskapsutveckling genom de olika stadierna.

MSB:s inriktning av arbetet gentemot skolan omfattar såväl för- och grundskola som gymnasiet. Inriktningen utgörs av tre grundläggande strategiska områden:

- att verka för att *ämnesområdet* ”samhällets och den enskildes säkerhet” får en tydligare koppling till skolans kurs- och läroplaner
- att utveckla och tillhandahålla *utbildningsmaterial* med hög kvalitet
- att erbjuda *fortbildning* inom området för lärare.

⁹ Inriktning för MSB:s arbete med barn och unga inom skolan, 2009-12-09, dnr: 2010-908-1

5.1.2 MSB:s utbildningsmaterial

MSB:s utbildningsmaterial är kostnadsfritt, vilket medger en större möjlighet för skolorna att beställa och använda materialet. Utbildningsmaterialen finns tillgängliga och kan beställas på www.msb.se/skola. Här kan lärarna på ett enkelt sätt få tydlig information om de olika material som finns, samt vilka kunskapsmål och kopplingar till aktuella kurs- och ämnesplaner som finns. På webbplatsen finns även länkar till och information om andra myndigheters och organisationers utbildningsmaterial till skolan, samt annan relevant information. Inom området *samhällets och den enskildes säkerhet* är målsättningen att relevanta metoder och material ska finnas till åldersgrupperna 4 - 7 år, 6 - 10 år, 9 - 13, år, 12 - 16 år samt gymnasiet inom följande identifierade delområden:

Skadeprevention/olycksbild	Säkerhet vid arrangemang
Brand	Viktigt Meddelande till Allmänheten
Farliga ämnen	Samhällets alarmeringstjänst
Naturolyckor	Is- och vattensäkerhet
Informationssäkerhet	Säkerhet i skolan
Försvaret och krisberedskap	Mediernas roll vid olyckor och kriser
Säkerhetspolitik	Kärnkraft, kärnvapen
Samhällets räddningstjänst	Reaktioner/beteende vid olycka/kris

I denna rapport har MSB valt att beskriva de metoder och material som i huvudsak riktar sig till högstadie- och gymnasieelever. Mer information om övriga utbildningsmaterial som MSB tillhandahåller finns på MSB:s webbplats¹⁰.

Har du koll?

Har du koll? är ett webbpublicerat material anpassat för högstadieelever och består av elevmaterial och lärarhandledning med faktaför djupning. Materialet är uppdelat i följande fristående avsnitt: *Larmnumret 112, Anlagd brand, Brandteori, Farliga ämnen och Farligt gods, Från olycka till katastrof, Fyrverkerier, Förebygga och agera vid brand, Naturolyckor, Samhällets*

¹⁰ www.msb.se/skola

räddningstjänst, Vatten- och issäkerhet samt VMA – Viktigt meddelande till allmänheten.

Avsnittet *Från olycka till katastrof* tar upp samhällets och den enskildes säkerhet – skydd mot olyckor, krisberedskap, Sveriges försvar samt Sverige i världen. Avsnittet är under revidering och är klart vid årsskiftet.

Kunskapsspelet Blackout

Inom ramen för ett regeringsuppdrag till Krisberedskapsmyndigheten 2007, utvecklades tillsammans med Statens räddningsverk, Styrelsen för psykologiskt försvar samt Försvarsmakten ett informationsmaterial om samhällets säkerhet till gymnasieskolan¹¹.

Det utbildningsmaterial som fortfarande används är kunskapsspelet *Blackout* som utgår från ett omfattande elavbrott där eleverna ska lösa de problem och utmaningar den enskilde då kan ställas inför.

Spelet genomförs i samverkan med Civilförsvarsförbundet som tillhandahåller spelledare som leder spelet i klassrummet.

Under 2011 har MSB utvecklat och uppdaterat spelet. Bland annat har ett tydligare samhällsperspektiv lyfts in med fokus på kommunens ansvar och roll. En lärarhandledning har också utvecklats för att ge möjlighet att knyta an till teman och ämnesområden i efterföljande lektioner.

Webbplatsen Säkerhetspolitik.se

Webbplatsen *Säkerhetspolitik.se*¹² vänder sig i huvudsak till elever och lärare i gymnasieskolan. Webbplatsen tar upp frågor som rör vår gemensamma säkerhet ur ett brett perspektiv, dock inte vardagsolyckor som i stället återfinns på webbplatsen *Dinsäkerhet.se*.

På *Säkerhetspolitik.se* finns information om hot och risker mot samhällets och individens säkerhet och mot freden i världen samt om de system som finns för att förebygga och hantera kris och krig. Ett fyrtiotal pågående konflikter i världen beskrivs ingående liksom Sveriges relation till dessa länder. Materialet består bland annat av faktatexter, intervjuer, nyheter, omvärldsbevakning och lärarhandledningar.

¹¹ Rapport: *Samhällets säkerhet, Ett försök i gymnasieskolan 2008-02-26*, Dnr: 1585/2006

¹² www.sakerhetspolitik.se

MSB ansvarar för innehållet på webbplatsen och samarbetar med Försvarsmakten, Rekryteringsmyndigheten samt organisationen Folk och Försvar. Utrikespolitiska Institutet och Institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet (PCR) står bakom de konfliktbeskrivningar som finns på Världskartan.

Kopplat till webbplatsen distribuerar MSB också ett nyhetsbrev om aktualiteter som rör innehållet till cirka 800 prenumeranter, varav flertalet är gymnasielärare.

Under hösten 2011 anpassas webbplatsens innehåll för att bland annat möta de nya ämnesplanerna för gymnasieskolan. Ett arbete kommer att inledas under 2012 för att se över möjligheten att även anpassa innehållet till högstadiet.

DISA för barn och unga

MSB arbetar med att ta fram en strategisk plan för extern kommunikation inom området samhällets informationssäkerhet. Syftet är att medvetandegöra olika målgrupper om olika aspekter av samhällets informationssäkerhet. En prioriterad målgrupp är skolor och deras lärare. En webbaserad utbildningsmodul, DISA¹³, med syfte att öka medvetenheten om informationssäkerhet i organisationer har tagits fram. Arbetet pågår med att utveckla en liknande utbildningsmodul anpassad för grundskolan.

5.1.3 Övrigt informationsmaterial

Webbplatsen *Dinsäkerhet.se*

*Dinsäkerhet.se*¹⁴ är en webbplats om risker och säkerhet och riktar sig till privatpersoner. Konceptet bygger i huvudsak på instruktiva filmer med kompletterande checklistor, handledningar och annat innehåll. *Dinsäkerhet.se* ger tips på hur den enskilde själv kan förebygga olyckor och skador i hem- och fritidsmiljö, men också hur man bör agera när olyckan eller krisen är framme.

Webbplatsen täcker in ämnesområdena *Barns och ungas säkerhet*, *Äldres säkerhet*, *Brand och eld*, *Fritid och resor*, *Naturens påverkan*, *Din krisberedskap*, *Om risker samt Informationssäkerhet*. Urvalet baseras bland annat på den aktuella skade- olycks- och riskbilden i Sverige.

¹³ DISA (Datoriserad informationssäkerhetsutbildning för användare)

¹⁴ www.dinsakerhet.se

Webbplatsen *Krisinformation.se*

Den myndighetsgemensamma webbplatsen *Krisinformation.se*¹⁵ är en guide till uppdaterad risk- krisinformation från myndigheterna till allmänhet och media före, under och efter en pågående händelse. Webbplatsen tillhandahåller också information om hur beredskapen ser ut i Sverige och förklarar hur olika myndigheters ansvar ser ut.

Krisinformation.se beskriver hur krishanteringen fungerar i samhället och vilka myndigheter som har ansvar för olika frågor. Under en kris ger *Krisinformation.se* en översiktlig bild av vad som hänt och länkar till krisinformation hos myndigheter, kommuner och andra aktörer som har ansvar för att informera allmänheten vid en krishändelse.

Krisinformation.se informerar också om vilka eventuella upplysningsnummer allmänheten kan ringa under en kris.

I september fick webbplatsen en ny design, typografi och en startsida med större fokus på pågående händelser och kriser. Den nya designen syftar till att bättre kunna prioritera viktig information samt öka användbarhet och tillgänglighet. *Krisinformation.se* informerar även på Facebook och Twitter där användare kan före en dialog med och ställa frågor till redaktionen.

Informationskampanjen *Redo?*

Inom ramen för MSB:s regeringsuppdrag¹⁶ att sprida information om Sveriges försvar och krisberedskap till landets totalförsvarspliktiga 18-åringar har informationsmaterialet *Redo?* utvecklats under 2011.

I materialet ingår en särskild folder med kortfattad information om den enskildes och samhällets ansvar och beredskap vid allvarliga händelser och kriser. Foldern har distribuerats till närmare 115 000 totalförsvarspliktiga tjejer och killar under sommaren och hösten. I informationskampanjen ingår även webbplatsen *Bliredo.nu* med fördjupad information samt en 3D-animation med stöd av så kallad AR-teknik (Augmented Reality) som visar konsekvenserna av ett svårt oväder samt utskick av folder med foljebrev om uppdraget till samtliga gymnasieskolor i landet. Informationsmaterialet har utvecklats i samverkan med Försvarsmakten och Rekryteringsmyndigheten.

Minister för en dag

Minister för en dag är ett rollspel som tillhandahålls av Folk och Försvar. MSB delfinansierar detta. För mer information om spelet, se 5.2.3.

¹⁵ www.krisinformation.se

¹⁶ Fö 2010/2056/SSK

5.1.4 Fortbildning

MSB genomför årligen fortbildningsdagar i ämnena *krisberedskap, försvar och säkerhetspolitik*, riktad till gymnasielärare. Fortbildningen, som är kostnadsfri, syftar till att öka kunskapen om samhällets och den enskildes säkerhet hos lärarna samt inspirera och motivera dessa till att ta upp aktuella frågor i sin undervisning.

Temat för fortbildningarna knyter alltid an till aktuellt innehåll på webbplatsen *Säkerhetspolitik.se*. Årets tema är exempelvis engagemang, aktivism och extremism och sätter fokus på människans delaktighet i och påverkan på samhällsutvecklingen – från ungdomars frustration i våra förorter till de stora demokratirörelserna i Nordafrika och Mellanöstern.

Fortbildningen ger även en kunskapsöversikt över Sveriges förändrade säkerhetsbegrepp och om vad som har format den krisberedskap och det försvar vi har i dag.

Årets fortbildningsdagar genomförs i samverkan med Försvarshögskolan, Försvarsmakten, Rekryteringsmyndigheten, Skolverket, Folk och Försvar, Civilförsvarsförbundet samt Föreningen för lärare i samhällskunskap. Genom samverkan med andra aktörer är förhoppningen att nå fler lärare.

5.2 Övriga aktörers metoder och material

MSB har inom ramen för detta uppdrag, genomfört en kartläggning av andra myndigheters och organisationers kommunikation mot aktuella målgrupper. Kartläggningen berör material och informationskanaler eller metoder som berör försvar och/eller krisberedskap och som riktar sig till målgrupperna högstadiet- och/eller gymnasieelever. Perspektiv som har efterfrågats är kommunikations- och kunskapsmål samt hur materialet sprids och om det är kostnadsfritt eller inte för beställarna. De myndigheter och organisationer som har angett att de inte har något material har fått frågan om de ser något behov av att tillhandahålla någon information till målgrupperna.

Nedan följer en redovisning av resultatet:

5.2.1 Civilförsvarsförbundet

Civilförsvarsförbundet erbjuder mot ersättning av kommunerna, utbildning i HLR (Hjärt- och lungräddning) och D-HLR (Defibrering Hjärt- och lungräddning) samt självskyddsutbildningar riktad mot aktuell målgrupp. Exempelvis anordnas kursen *Säkerhet till vardag och kris* med syfte att öka kunskapen om den aktuella skadebilden; var, när och hur olyckor sker, samt att öka riskmedvetenheten och förmågan att kunna värdera risker. Vidare tar

kursen upp samhällets krishanteringssystem samt den enskildes ansvar. Kurserna och utbildningarna sprids främst genom Civilförsvarsförbundets instruktörer i direkta möten med målgrupperna.

Civilförsvarsförbundet tillhandahåller även ett fickminne, en tryckt skrift med råd för olika krissituationer. Fickminnet erbjuds mot ersättning.

Civilförsvarsförbundet tillhandahåller spelledare för kunskapsspelet *Blackout* och genomför spelningar över hela landet. (Se vidare under 5.1.2)

Civilförsvarsförbundet ser ett behov av uppdragsersättning för genomförande av utbildningen *Säkerhet till vardags och vid kris* i grund- och gymnasieskolan.

Civilförsvarsförbundet har ett mångårigt samarbete med Energimyndigheten för att sprida information om energifrågor och beredskapen vid ett långvarigt elavbrott. Fokus för informationen är skolan.

5.2.2 Energimyndigheten

Energimyndigheten har i uppdrag att ge information till barn och unga. Det framgår exempelvis av regleringsbrevet för 2010 att anslagsposter får användas för att främja medvetenhet och kunskap hos barn och unga om energieffektivisering och klimatfrågor.

Energimyndigheten har skapat en webbplats¹⁷ med en faktabas, vanliga frågor, ett lärarrum samt nyheter. I faktabasen finns information om trygg energiförsörjning, där samhällets åtgärder vid drivmedelsbrist, strömavbrott och elenergibrist kort beskrivs¹⁸. Webbplatsen har funnits sedan 2003 och har vidareutvecklats under 2009, då design/layout och innehåll förbättrades, samt verktyget för innehållshantering moderniserades. Materialet är kostnadsfritt.

Syftet med webbplatsen är främst att sprida information till målgruppen barn och unga 14 – 17 år om energisystemet och dess påverkan på samhället, för att få dem mer intresserade av energifrågor. Fokus ligger på grundläggande principer för energitillförsel, energiomvandling, energidistribution och energianvändning.

Energimyndigheten deltog i remissförfarandet i samband med Skola 2011 och finansierar både forskning och flera skolutvecklingsprojekt i syfte att stödja lärare i arbetet med att implementera energi- och klimatfrågor enligt de nya kursplanerna.

¹⁷ www.energikunskap.se

¹⁸ <http://www.energikunskap.se/sv/FAKTABASEN/Trygg-energiforsorjning---kan-det-bli-energikris/>

Myndigheten har även tagit fram en faktapärm med råd och tips kring hur man förebygger och lindrar konsekvenserna av el- och värmeavbrott. Även om materialet inte är anpassat för hög- och gymnasieskolan så anser Skolverket att delar av det lämpar sig väl för målgruppen.

Energimyndigheten påpekar också att det utifrån ansvarsprincipen bör finnas möjlighet för andra sektorsmyndigheter att delta i planering och genomförande av kunskapsspelet Blackout. (Läs vidare om Blackout under 5.1.2)

5.2.3 Folk och Försvar

Folk och Försvar sprider kunskap om samhällssäkerhet, säkerhetspolitik och försvarspolitik. De ser ett värde av att arbeta långsiktigt och strukturerat med elever och lärare i främst gymnasiet. Deras erfarenhet är att lärare är den absolut främsta gruppen som är i behov av stöd och kunskap för att förbättra informationen för eleverna.

Folk och Försvar tillhandahåller rollspelet *Minister för en dag*, som är en försvars- och säkerhetspolitisk introduktionsutbildning och genomförs inom gymnasiet på svenska och engelska. Syftet är att ge deltagarna en introduktion och därmed också ett ökat intresse för försvar och säkerhetspolitik, internationella relationer samt krisberedskapsfrågor. Folk och Försvar har ekonomiskt stöd från Försvarsmakten och MSB, för att genomföra *Minister för en dag*.

Folk och Försvar tillhandahåller ett kostnadsfritt studiematerial om internationell politik med högstadie- och gymnasieelever som målgrupper. Man har valt att lyfta fram intressanta frågeställningar som deltagarna kan diskutera, snarare än att lägga fokus på längre beskrivande texter.

Folk och Försvar genomför tillsammans med Föreningen Lärare i Samhällskunskap och andra aktörer, en årlig konferens för lärare, främst i samhällskunskap. Teman har varit om allt från social oro och informationssäkerhet till svensk vapenexport och personalförsörjning till Försvarsmakten.

Sedan 2010 skickas regelbundet ut information specifikt till lärare. I adressregistret finns drygt 500 lärare. Syftet med nyhetsbrevet är att ge korta sammanfattningar av aktuella frågor om försvar, säkerhetspolitik och krisberedskap samt ge tydliga hänvisningar till mer material om frågorna. Servicen är kostnadsfri.

5.2.4 Försvarsmakten

Ungdomar är en stor och viktig målgrupp för Försvarsmakten, inte minst ur ett rekryteringsperspektiv, men kommunikationen med ungdomar innebär inte bara information om utbildnings- och yrkesalternativ. Det handlar i lika stor

utsträckning om att visa att Försvarsmakten finns och vilket uppdrag Försvarsmakten har i samhället. En del av arbetet ses nu över i och med övergången från plikt till frivillighet/yrkesförsvaret.

Det material som idag vänder sig till skolorna är två trycksaker¹⁹ tillgängliga via Utbudet²⁰. Ingen av dessa trycksaker är dock specifikt framtagna mot målgruppen.

Därutöver har det nyligen tagits fram en serie trycksaker²¹ som beskriver yrken och utbildningar som troligtvis också kommer att finnas tillgängliga via Utbudet under hösten 2011.

Försvarsmakten deltar i/stöder en del aktiviteter som andra myndigheter och organisationer ordnar, t ex. *Minister för en dag* och *Säkerhetspolitik.se*.

Utanför skolans ramar förekommer en del information till målgruppen, t ex via Försvarsmaktens olika digitala plattformar. På YouTube-kanalen har en miljon visningar passerats²². På Facebook har Försvarsmakten en egen sida²³, förutom lokala sidor som drivs av respektive förband. Olika mobila applikationer med tävlingar är framtagna som primärt syftar till att stöda rekryteringen²⁴.

Vidare anordnas genom frivilligrörelsen utbildningar och prova-på-aktiviteter²⁵ för den här målgruppen. Dessa håller på att ses över.

5.2.5 Rekryteringsmyndigheten

Rekryteringsmyndigheten har idag inget material som berör försvar och/eller krisberedskap till aktuella målgrupper. Dock ser de att det är en fördel om ungdomarna redan i skolan (åk 9 och gymnasiet) får en grundläggande kunskap om lagen om totalförsvarsplikt och om sina skyldigheter när det gäller

¹⁹ <http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/publikationer/Till-vart-forsvar-2009.pdf> och

<http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/publikationer/forsvarsmakten-i-fickformat.pdf>

²⁰ www.utbudet.se – en portal för gratis lektionsmaterial

²¹ http://www.forsvarsmakten.se/upload/Rekrytering/V%C3%A4lkommen%20till%20v%C3%A5r%20verklighet_web.pdf

²² <http://www.youtube.com/user/SwedishArmedForces?ob=5>

²³ <http://sv-se.facebook.com/forsvarsmakten>

²⁴ <http://www.forsvarsmakten.se/sv/Aktuellt/mobilmilse/>

²⁵ <http://www.forsvarsmakten.se/sv/Jobba-har/Ungdomskurser/>

beredskapsunderlaget. När 18-åringarna får brevet med inloggningsuppgifterna till beredskapsunderlaget/frågeformuläret på Rekryteringsmyndighetens webbplats får de också kortfattad information om varför de får brevet, vad lagen om totalförsvarspåbuds säger, varför de ska svara på frågorna samt hur uppgifterna i beredskapsunderlaget ska användas. På myndighetens webbsida²⁶ finns en kort text om samhället och den enskildes roll och ansvar, med hänvisning till *Säkerhetspolitik.se*.

5.2.6 Utrikespolitiska institutet

Utrikespolitiska institutet har arbetat fram en webbaserad databas, *Landguiden.se*²⁷ som ger en dagligen uppdaterad bild av vad som händer i alla världens länder och förklarar bakgrunden till konflikter och situationer som påverkar oss i Sverige. För att förstå och värdera våra svenska förutsättningar, t ex Sveriges försvar- och krisberedskap, behöver vi också kunna erbjuda medborgarna lättillgänglig information om förutsättningarna i andra länder vad gäller alltifrån kulturella, politiska, sociala och historiska aspekter. *Landguiden.se* köps in av respektive skola eller kommun genom årsvis löpande abonnemang och är ett uppskattat verktyg och kunskapskälla i de skolor som har tillgång till materialet. Tjänsten har funnits sedan 2002 och har under vintern 2011 nylanserats på modern teknisk plattform och ett lättnavigerat gränssnitt.

5.2.7 Övriga tillfrågade myndigheter

Naturvårdsverket, Smittskyddsinstitutet, Elsäkerhetsverket, Strålsäkerhetsmyndigheten och UD har angivit att de inte har något specifikt material riktat till högstadie- och gymnasieelever samt att de i nuläget inte planerar att ta fram något sådant material.

Livsmedelsverket har heller inget material, men ser ett behov av informationsmaterial gällande hemberedskap, specifikt gällande försörjning av dricksvatten och livsmedel.

Socialstyrelsen förfogar inte över något material i tryckt eller digital form som berör försvar och/eller krisberedskap till aktuella målgrupper. De ser dock positivt på att en myndighet samordnar framtagningen av metoder och material. Vidare menar myndigheten att relevanta aktörers roller och ansvar bör finnas med i ett sådant material.

²⁶ www.rekryteringsmyndigheten.se/18ar

²⁷ www.landguiden.se

Socialstyrelsen lyfter även fram vikten av att informationsmaterialets innehåll och utformning är anpassat till alla elever, även elever med funktionsnedsättning, vidare att det stödjer pedagoger och tilltalar unga. De ser enbart fördelar med att presentera material även till högstadiet, med tanke på de val av gymnasieutbildning som då sker.

5.3 Målgruppen unga

Av undersökningar som tidigare gjorts av målgruppen unga framgår att kunskapen om och intresset för frågor om försvar och krisberedskap är förhållandevis lågt. Enligt en undersökning gjord av Ungdomsbarometern 2010/2011 framgår att endast 14 procent av unga mellan 15 – 24 år svarade jakande på påståendet: ”Jag är mycket intresserad av inrikes-/utrikespolitik, samhällsutveckling”.

I Ungdomsbarometerns undersökning uppger endast 22 procent att de är medvetna om vilka rättigheter och skyldigheter de har som medborgare om Sverige drabbas av en kris. Vidare tycker 78 procent samtidigt att staten borde informera mer om vilka skyldigheter och rättigheter man har som medborgare om Sverige skulle drabbas av en allvarlig händelse.

Andra undersökningar visar att få ungdomar är aktiva i frivilligorganisationer med inriktning mot säkerhet, försvar, internationellt fredsarbete eller motsvarande. Samtidigt är många intresserade av att själva aktivt hjälpa till om deras hemort exempelvis skulle drabbas av en allvarlig störning; stor olycka, naturkatastrof eller liknande²⁸.

Undersökningar har också gjorts om hur målgruppen unga vill ha information från myndigheter. Resultatet visar att skolan blir överlägsen etta i valet av ”kanaler” för samhällsinformation.²⁹

²⁸ Undersökningen Opinioner 2009 (MSB)

²⁹ Pliktverket – Lämplighetsundersökning, 2010 (Attityd i Karlstad AB)

6. Förslag till utformning av informationsmaterial till målgruppen

Enligt uppdraget ska MSB, efter samråd med Skolverket och andra berörda myndigheter, analysera vilka möjligheter som finns att förbättra informationen om försvar och krisberedskap till högstadie- och gymnasieelever samt lämna förslag till hur denna informationsverksamhet kan utformas.

MSB bedömer att det redan i dag finns ett förhållandevis brett utbud av material och metoder för att öka kunskapen om samhällets och den enskildes säkerhet hos målgruppen. I stället är andra faktorer mer avgörande för att uppnå en nationell kunskaphöjande effekt. MSB har identifierat två strategier eller inriktningar beroende på vilken ambitionsnivå och målsättning som eftersträvas:

6.1 Effekter av skrivningar i skolans styrdokument

MSB delar Skolverkets uppfattning om att den senaste skolreformen ger möjligheter att i både kurs- och ämnesplaner hitta skrivningar som kan inbegripa undervisning i frågor som rör samhällets och den enskildes säkerhet. Det går även att hitta flera formuleringar och begrepp som anger att frågor inom ämnesområdet *samhällets och den enskildes säkerhet* ska rymmas i undervisningen. Begreppet *samhällets och den enskildes säkerhet* eller specifikt delområdena *försvar* eller *krisberedskap* återfinns dock inte i något av skolans styrdokument.

MSB delar också Skolverkets uppfattning att ämnesområdet *samhällets och den enskildes säkerhet* vinner på att tematiseras i undervisningen. Det vill säga att olika frågeställningar inom området tas upp där det passar inom ramen för de olika ämnena. Ett sådant förhållningssätt stimulerar lärarna till ett ämnesövergripande arbetssätt och risken för att ämnesområdet fragmentiseras minskar jämfört med om det enbart hade legat som ett kunskapsblock i samhällskunskapen.

För att lärare ska ta upp ett särskilt område i sin undervisning är det viktigt att det finns tydliga kopplingar till kurs- och ämnesplaner. Saknas specifika formuleringar om ett sakområde är det upp till den enskilde läraren att utifrån intresse, behov och andra förutsättningar tolka skrivningarna i styrdokumentet. Möjligheten för elever och lärare att själva utforma undervisningen och prioritera kunskapsområden är stor.

MSB:s bedömning är att detta innebär att ju tydligare och mer specifika skrivningar i frågor som rör *samhällets och den enskildes säkerhet* i skolans kurs- och ämnesplaner, desto större är möjligheten att lärarna undervisar eleverna inom området och därmed att man når en nationell kunskapshöjande effekt. Detta gäller inte minst för den obligatoriska skolformen. Särskilda skrivningar i ämnesplanernas syftestexter är exempelvis styrande för undervisningen och ska följas av lärarna. Specifika skrivningar i skolans kurs- och ämnesplaner ger även tydliga incitament för läromedelsförlag, lärarutbildningar och lärarfortbildningar att möta behovet av ökad kunskap.

MSB anser dock att även om skolreformerna har ökat möjligheterna för lärarna att undervisa i frågor som rör *samhällets och den enskildes säkerhet* och att det även går att hitta vissa skall-krav, exempelvis inom området *naturgivna risker och hot*, så är det i allt väsentligt fortfarande upp till den enskilde läraren att avgöra om frågeställningar inom ämnesområdet kommer in i undervisningen eller inte. Ytterligare specifika skrivningar i skolans styrdokument, och då särskilt i kurs- och ämnesplanernas syftestexter skulle innebära att möjligheten att nå en nationell kunskapshöjande effekt väsentligt ökar.

Skolverket delar inte MSB:s uppfattning utan menar att ämnes- och kursplanerna redan i nuläget är tillräckligt tydliga och specifika för att möjliggöra undervisning om försvar och krisberedskap. Skolverket hänvisar till sitt remissyttrande över betänkandet Personalförsörjning i ett reformerat försvar SOU 2010:86 (dnr 02-2010:1692).

För att fastställa vilken faktisk effekt skolreformerna haft på lärarnas möjligheter att och intresse för att ta upp frågor som rör *samhällets och den enskildes säkerhet* i sin undervisning, anser MSB att det är nödvändigt med en uppföljande utvärdering.

6.2 Effekter av ökade resurser

Den senaste skolreformen ger möjligheter att utifrån skrivningar i både kurs- och ämnesplaner inbegripa undervisning i frågor som rör *samhällets och den enskildes säkerhet*. MSB gör dock bedömningen att det med nuvarande skrivningar i skolans styrdokument krävs ökade resurser för informationsarbetet gentemot skolan för att kunna möjliggöra en bredare satsning i syfte att nå en större kunskapshöjande effekt med en nationell räckvidd.

I dag saknas exempelvis fortbildning för lärare i högstadiet i frågor som rör *samhällets och den enskildes säkerhet*. Den fortbildning som MSB idag bedriver för gymnasielärare (se avsnitt 5.1.4) är av hög kvalitet och utvärderingar visar att den uppfattas som både relevant och tillämpbar i undervisning. Dock nås endast ett begränsat antal lärare varje år och behov

finns därför av att utveckla kompletterande former av fortbildning för att nå betydligt fler.

Vidare skulle MSB och andra aktörer kunna möta behovet av att ta fram särskilt anpassade utbildningspaket till ett flertal yrkesförberedande program.

Det finns även behov av att utveckla anpassat utbildningsmaterial för elever med olika typer av funktionsnedsättningar.

Ytterligare utvecklingsbehov är tillgången till färdiga kunskapspaket för exempelvis särskilda temadagar i skolan samt behov av att utveckla stödet till lärarna för att kunna arbeta ämnesövergripande med frågor som hör till området samhällets och den enskildes säkerhet. Att identifiera goda utbildningsexempel och sprida dessa i skolvärlden är ytterligare ett annat utvecklingsbehov liksom att utveckla olika metoders och materials pedagogiska utformning.

Att genom olika satsningar uppmuntra och stimulera lärare och elever till användning av utbildningsmaterialen ger dock inga garantier för att så sker. Sannolikt är denna väg relativt resurskrävande, då det förutom ovan beskrivna utvecklingsbehov krävs stora satsningar på marknadsföring och kommunikation mot målgrupperna.

Oavsett vilken ambitionsnivå som framtida arbete utgår ifrån, är det viktigt att fortsatt samverkan sker mellan relevanta myndigheter organisationer. Detta innefattar även den diskussion som förs mellan MSB och civilsamhället som måste fortgå och som är viktig för utvecklingen av material och metoder. Flera av civilsamhällets organisationer har arbetat med skolinformation under lång tid och har viktiga erfarenheter att bidra med.

Baserat på val av ambitionsnivå enligt beskrivningen ovan, krävs en fördjupad behovsanalys av material och metoder liksom analys av resursbehov för utveckling och genomförande.

7. Metoder och material 1 januari 2012

7.1 MSB

Som tidigare redogjorts har MSB sedan starten av verksamheten 1 januari 2009 arbetat med information till aktuella målgrupper i olika omfattning.

MSB avser att fortsätta befintligt arbete mot aktuella målgrupper med utgångspunkt från de uppdrag MSB har samt enligt den inriktningen för arbetet mot barn och unga inom skola som tagits fram inom myndigheten (se kap 5).

Pågående utvecklingsprojekt kommer att slutföras under hösten och vintern vilket innebär att det till den 1 januari 2012 kommer att finnas följande metoder och material:

Har du koll? Webbpublicerat material till högstadiet som även delvis ska kunna användas i gymnasiet.

Blackout Kunskapsspel med tillhörande lärarhandledning om den enskildes och samhällets beredskap. Spelas av särskilda spelare i klassrummet. Anpassat främst för högstadiet och gymnasiet.

Säkerhetspolitik.se Webbplats för elever och lärare i gymnasiet med teman om försvar, krisberedskap, hot och risker och säkerhetspolitik samt länderbeskrivning med fokus på konflikter och konflikthantering.

Redo? Anpassad kampanjinformation till totalförsvarspliktiga 18-åringar bestående av en folder samt webbplatsen www.bliredo.nu.

DISA för grundskolan Utbildningsmaterial om informationssäkerhet som i första omgången riktas till åk 4 och 5. MSB avser dock att i förlängningen utveckla någon form av läromedel även till högstadie- och gymnasieelever.

Dinsäkerhet.se Webbplats som riktar sig till en bred allmänhet, särskilt fokus på risk- och skadeförebyggande tips och råd. Checklistor, instruktionsfilmer, fakta och annat material som finns på webbplatsen ska även kunna användas som utbildningsmaterial i skolan.

Minister för en dag MSB avser att fortsätta delfinansiera spelet.

MSB:s utbildningsmaterial kommer från årsskiftet att publiceras och presenteras på www.msb.se/skola i en form som ger lärarna ökad möjlighet till stöd i undervisning i frågor som rör samhällets och den enskildes säkerhet.

7.2 Övriga myndigheter och organisationer

Säkerhet till vardag och kris (Civilförsvarsförbundet) kurs om aktuell skadebild; var, när och hur olyckor sker i syfte att öka riskmedvetenheten och förmågan att kunna värdera risker. Erbjuds mot ersättning från kommunen.

Fickminne (Civilförsvarsförbundet) Tryckt skrift med råd för olika krissituationer. Erbjuds mot ersättning.

Kurser i HLR och D-HLR (Civilförsvarsförbundet) Erbjuds mot ersättning.

www.energikunskap.se (Energimyndigheten) Webbplats med bland annat faktabas, vanliga frågor, lärarrum samt nyheter. I faktabasen finns information om trygg energiförsörjning, där samhällets åtgärder vid drivmedelsbrist, strömavbrott och elenergi-brist kort beskrivs.

Faktapärm – el- och värmeavbrott (Energimyndigheten) Faktapärm med råd och tips kring hur man förebygger och lindrar konsekvenserna av el- och värmeavbrott.

Minister för en dag (Folk och Försvar) Rollspel om konflikter, säkerhetspolitik och internationella relationer som genomförs av spelare i klassrummet.

Studiematerial om internationell politik (Folk och Försvar) Erbjuds kostnadsfritt till målgruppen. Fokus på aktuella diskussionsfrågor.

Försvarsinformation (Försvarsmakten) Utanför skolans ramar förekommer en del information till målgruppen, t ex via YouTube och Facebook. Olika mobila applikationer med tävlingar är framtagna som primärt syftar till att stöda rekryteringen. Trycksaker med information om yrken och utbildningar inom försvaret marknadsförs mot skolan.

Beredskapsunderlaget (Rekryteringsmyndigheten) I samband med brevutskick av inloggningsuppgifter till beredskapsunderlaget får 18-åringarna också kortfattad information om varför de får brevet, vad lagen om totalförsvarsplikt säger, varför de ska svara på frågorna i beredskapsunderlaget samt hur uppgifterna används.

Landguiden. se (Utrikespolitiska institutet) med daglig uppdaterad information av vad som händer i alla världens länder samt med förklaringar av bakgrunden till konflikter och hur det påverkar Sverige. Erbjuds mot ersättning.

Referenser

Modern personalförsörjning för ett användbart försvar, Prop.2009/10:160

Personalförsörjning i ett reformerat försvar, SOU 2010:86

Budgetpropositionen för 2012, Prop. 2011/12:1

*Redovisning av en försöksverksamhet gällande utbildning i gymnasieskolan.
Fö2008/626/SSK*

*Uppdrag till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap angående
information om försvar och krisberedskap (till alla 18-åringar)*

*Förslag till övergripande inriktning för information till allmänheten om
säkerhetspolitik, försvarspolitik, krisberedskap och skydd mot olyckor. SPF
2007*

*Inriktning för MSB:s arbete med barn och unga inom skolan, 2009-12-09, dnr:
2010-908-1*

*Av MSB insända remissvar till Skolverket angående nya kursplaner och
kunskapskrav, examensmål och programstruktur, 2009-14779, 2009-14085*

*Förordning (2008:1002) med instruktion för Myndigheten för samhällsskydd
och beredskap*

ISÄKS medvetandehöjande åtgärder 2012 – 2014. Projektplan, internt MSB

*Digital lärresurs om informationssäkerhet för grundskolan (DISA för
grundskolan). Projektplan, internt MSB*

*Pliktverket – Lämplighetsundersökning, "Myndighetsaktigt är ju bara sjukt
tråkigt", En undersökning genomförd av Attityd i Karlstad AB, 2010*

Ungdomsbarometern

*Opinioner 2009 Om allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap,
säkerhetspolitik och försvar (MSB)*

Försvar och krisberedskap – kopplingar till innehåll i nya kurs- och ämnesplaner för grund- och gymnasieskolan

Ärendet

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har ett regeringsuppdrag som innebär att myndigheten i samråd med Skolverket och andra berörda myndigheter ska genomföra en analys av vilka möjligheter som finns att förbättra informationen om försvar och krisberedskap till högstadie- och gymnasieelever. Skolverket har ombetts inkomma till MSB med en beskrivning av på vilka sätt ovan nämnda områden kan komma in i skolundervisningen via skrivningar i de nya kurs- och ämnesplaner som börjar gälla hösten 2011.

Nedan följer en kommentar samt exempel från respektive skolform.

Skolverkets kommentar till beskrivningen

I första hand ger beskrivningen exempel på centralt innehåll i kurs- och ämnesplaner som visar på var områdena försvar och krisberedskap kan vara relevanta att beröra och komma in som arbetsområden. Det kan påpekas att lärarna tillsammans med eleverna avgör hur man arbetar med det centrala innehållet samt också har möjlighet att lägga till innehåll utöver det som anges utifrån behov och intresse. Bland annat är kunskapskraven som elevernas kunskaper bedöms utifrån skrivna för att ge utrymme till det.

I exemplen lyfts även i vissa fall fram skrivningar från ämnens syftestexter. Ämnets syfte innehåller skrivningar som ska vara styrande för undervisningen i hela ämnet och som lärarna ska följa. I vissa fall finns där också formuleringar av styrande karaktär som kan ha kopplingar till aktuella områden.

Även om själva orden/begreppen ”försvar” och ”krisberedskap” inte uttryckligen återfinns i kurs- och ämnesplaner så finns det ändå goda möjligheter att lyfta in sådant innehåll när man arbetar med till exempel olika samhällsfrågor och mänskliga rättigheter i samhällskunskapsämnet. Formuleringen *till exempel* som återkommer i centrala innehållet i många ämnen anger godtyckliga exempel. Detta betyder sammantaget att undervisningen lika gärna kan behandla områden kopplade till försvar och krisberedskap om det passar sammanhanget.

Det är därför viktigt att påpeka att eftersom till exempel krisberedskap berör samhällets säkerhet ur olika aspekter, bland annat befolkningens liv och hälsa, samhällets funktionalitet och förmåga att upprätthålla demokrati, rättssäkerhet och mänsk-

2011-08-12
Dnr 2011:485
2 (7)

liga rättigheter¹, finns det många beröringspunkter med innehåll i till exempel ämnen som samhällskunskap och historia men också i gymnasieskolans karaktärsämnen som exempelvis geografi och olika yrkesämnen. Därför kan det också finnas annat innehåll i fler ämnen än det som exemplifieras nedan som kan vara relevant beroende på vilket gymnasieprogram eleverna läser.

Avslutningsvis förtjänar det att påpekas att kursplanerna för grundskolan utgör en del av förordningen om den samlade läroplanen för skolformen, . I de övriga delarna finns mål och riktlinjer som skolan har att följa. Bland annat har rektor särskilt ansvar för att i” undervisningen i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden, exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger.”

Gymnasieskolans läroplan är under revidering och är i skrivande stund inte beslutad av regeringen. Därför avstår vi från att här ge exempel på formuleringar från den.

Grundskolan (årskurs 7-9)

Kommentar: För grundskolans del kan poängteras att eleverna får med sig undervisning om centralt innehåll med koppling till försvar och krisberedskap mellan årskurs 1-6. Som exempel kan nämnas ”Centrala samhällsfunktioner, till exempel sjukvård, räddningstjänst och skola” i årskurs 1-3.

Historia

Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid

- Kalla krigets konflikter, Sovjetunionens sönderfall och nya maktförhållanden i världen.
- FN, nordiskt samarbete och framväxten av Europeiska unionen (EU).
- Aktuella konflikter i världen och historiska perspektiv på dessa.

Geografi

Miljö, människor och hållbarhetsfrågor

- Sårbara platser och naturgivna risker och hot, till exempel översvämningar, torka och jordbävningar, och vilka konsekvenser det får för natur- och kulturlandskapet.
- På vilka sätt sårbara platser kan identifieras och hur individer, grupper och samhällen kan förebygga risker.
- Intressekonflikter om naturresurser, till exempel om tillgång till vatten och mark.

¹ Se PM om MSB:s arbete gentemot skolan, sid 3.

Samhällskunskap

Beslutsfattande och politiska idéer

- Sveriges politiska system med Europeiska unionen, riksdag, regering, lands-ting och kommuner. Var olika beslut fattas och hur de påverkar individer, grupper och samhället i stort. Sveriges grundlagar.
- Aktuella samhällsfrågor, hotbilder och konflikter i Sverige och världen. FN:s syfte och huvudsakliga uppdrag, andra former av internationell konfliktan-tering och folkrätten i väpnade konflikter.

Rättigheter och rättsskipning

- De mänskliga rättigheterna inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Deras innebörd och betydelse samt diskriminerings-grunderna i svensk lag.
- Olika organisationers arbete för att främja mänskliga rättigheter.
- Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i de-мократiska samhällen. Etiska och demokratiska dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter.
- Rättssystemet i Sverige och principer för rättssäkerhet. Hur normuppfatt-ning och lagstiftning påverkar varandra. Kriminalitet, våld och organiserad brottslighet. Kriminalvårdens uppgifter och brottsoffers situation.

Teknik

Teknik, människa, samhälle och miljö

- Internet och andra globala tekniska system. Systemens fördelar, risker och sårbarhet.
- Konsekvenser av teknikval utifrån ekologiska, ekonomiska, etiska och soci-ala aspekter, till exempel i fråga om utveckling och användning av biobräns-len och krigsmateriel.

I de naturorienterande ämnena (biologi, fysik och kemi) i grundskolans årskurs 7-9 finns också centralt innehåll som kan vara relevant, till exempel aktuella samhälls-frågor som rör dessa ämnen.

Gymnasieskolan (gymnasiegemensamma ämnen samt exempel från karaktärsämnen)

Historia (gymnasiegemensamt ämne)

Ur ämnets syfte:

2011-08-12
Dnr 2011:485
4 (7)

”Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sin historiska bildning och förmåga att använda historia som en referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden, samt för att analysera historiska förändringsprocesser ur olika perspektiv.”

Kurserna Historia 1a1, 50 p/1b, 100 p (innehåll som läses av elever på både yrkesprogram och högskoleförberedande program) – relevant centralt innehåll:

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen i Sverige och globalt samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välstånd, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, men också kolonialism, diktaturer, folkmord och konflikter.

Kursen Historia 2a (innehålls som läses av elever på SA-programmets inriktning samhällsvetenskap) – exempel på centralt innehåll:

- Tematiska fördjupningar kring historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen, till exempel lokalhistoria, global migration och kulturmöten, olika historiska världsbilder, synen på jämställdhet och människors värde samt resursutnyttjande och människors förhållande till naturen.

Naturkunskap (gymnasiegemensamt ämne)

Ur ämnets syfte:

”Genom att få diskutera och utforska frågor med samhällsanknytning ska eleverna ges möjlighet att befästa, fördjupa och utveckla naturvetenskapliga kunskaper för att kunna möta, förstå och påverka sin samtid.”

Kurserna Naturkunskap 1a1, 50 p/1b, 100 p (innehåll som läses av elever på både yrkesprogram och högskoleförberedande program) – relevant centralt innehåll:

- Frågor om hållbar utveckling: energi, klimat och ekosystempåverkan. Ekosystemtjänster, resursutnyttjande och ekosystemens bärkraft.
- Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.

Innehåll som återfinns i 1b men inte 1a1 (1b läses av elever på högskoleförberedande program)

- Samband mellan individens hälsa, dagliga vanor och livsstilar i samhället, till exempel i fråga om träning, kost, droger, konsumtion och påverkan på mil-

jön. Hur naturvetenskap kan användas som utgångspunkt vid kritisk granskning av budskap och normer i medierna.

Samhällskunskap (gymnasiegemensamt ämne)

Ur ämnets syfte:

”I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om frågor som berör makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna inklusive barns och ungdomars rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter.”...
”Dessutom ska undervisningen bidra till att skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet.”

Kurserna Samhällskunskap 1a1, 50 p/1b, 100 p (innehåll som läses av elever på både yrkesprogram och högskoleförberedande program) – relevant centralt innehåll:

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån olika demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter. Mediers innehåll och nyhetsvärdering i samband med frågor om demokrati och politik.
- De mänskliga rättigheterna, vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter.

Kursen Internationella relationer, 100 p (kursen ingår i programfördjupningen för bland annat SA-programmet och kan erbjudas av skolan som fördjupning) - exempel på centralt innehåll:

- Olika aktörer, deras mål och medel samt hur dessa samspelar inom utrikes- och säkerhetspolitik. Den moderna nationalstatens utmaningar som en internationell aktör.
- Orsaker till och följder av samarbeten och konflikter.
- Internationell rätt. Möjligheter och svårigheter med att säkerställa såväl staters som individers rättigheter och säkerhet. Grundläggande internationella konventioner om mänskliga fri- och rättigheter och olika aktörers möjlighet till tillämpning.
- Globaliseringens betydelse för individer, grupper och samhällen samt möjligheter och utmaningar för miljö och resursfördelning.

2011-08-12
Dnr 2011:485
6 (7)

Geografi (karaktärsämne)

Kursen Geografi 1, 100 p (kursen är obligatorisk för elever som läser SA-programmets inriktning samhällsvetenskap samt NA-programmets inriktning natur och samhälle) – exempel på centralt innehåll:

- Jordens naturgeografiska och geologiska byggnad, utveckling och förändring över tid och rum. Processer i mark, vatten och luft, hur de samverkar och ger upphov till varierande naturlandskap på jorden samt hur och varför de förändras över tid. Människans användning och omvandling av naturlandskapet och utveckling av olika kulturlandskap över tid. Analys av naturliga hot, risker och samhällets sårbarhet.
- Människans behov av naturresurser över tid. Resurstillgångar och resursernas ojämna fördelning samt konsekvenser av samhällets resursanvändning. Samband mellan odlingsbar mark, livsmedelsproduktion, politisk ekologi och lokal utveckling. Energiomställning, förnybara energitillgångar och ny teknik samt lokal, regional och global samhällsutveckling.
- Den globala spelplanen och lokal utveckling. Samband mellan befolkningsutveckling, resurstillgång, resursanvändning och intressekonflikter. Etiska frågor kopplade till konkurrensen om jordens resurser, alternativa och möjliga vägar till social rättvisa och hållbar utveckling.

Hälsa (karaktärsämne)

Kursen Hälsopedagogik, 100 p (kursen är obligatorisk för elever som läser yrkesprogrammen Barn- och fritidsprogrammet samt Vård- och omsorgsprogrammet) – exempel på centralt innehåll:

- Människors hälsa, hälsorelaterade levnadsvanor och olika hälsoeffekter ur ett miljöperspektiv, historiskt perspektiv och internationellt perspektiv samt ur sociala och kulturella aspekter.
- Olika former av folkhälsoarbete och hälsofrämjande arbetssätt på individ-, grupp- och samhällsnivå.
- Kriser och krishantering.
- Lagar, mål, andra bestämmelser och överenskommelser för folkhälsoarbete på internationell, nationell och lokal nivå.

Naturbruk (karaktärsämne)

Kursen Naturbruk, 200 p (kursen är obligatorisk för elever som läser yrkesprogrammet Naturbruksprogrammet) – exempel på centralt innehåll:

- Arbetsmiljö och säkerhetsfrågor samt skyddsarbete och skyddsronder.
- Första hjälpen.
- Elarbeten enligt lagar och andra bestämmelser om elsäkerhet.

- Brandskydd, brand och brandbekämpning.
- Naturolyckor, till exempel översvämningar, ras och stormar.

Referenser och mer material

Uppdrag till Myndigheten för samhällsskydd och krisberedskap angående information om försvar och krisberedskap till högstadies- och gymnasieelever (Fö2011/376/SSK)

PM om MSB:s (enheten för den enskildes säkerhet) arbete gentemot skolan (av Christina Andersson, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap)

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011:

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575 (2011-08-12)

Förordning om ämnesplaner för de gymnasiegemensamma ämnena:

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.124624!Menu/article/attachment/Gymnagemensamma.pdf (2011-08-12)

Ämnesplaner i nya gymnasieskolan:

http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954 (2011-08-12)

Kommentarmaterial till grundskolans kursplaner:

http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/Grundskoleutbildning/2.3064/kommentarmaterial-till-kursplanerna-1.122644 (2011-08-12)

Gymnasieskola 2011 (kommentarmaterial till nya gymnasieskolan inklusive ämnesplanens struktur):

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2597 (2011-08-12)